

КНИЖЕВНИ

ГЛАВНИ И ОРИГ И ИНТЕРВЈУ 2012

Златица во фотосот: ЧЕШКА РЕПУБЛИКА
АНДРИЈА КУЦАРА
ПЕТР КРУШКА
ИРЖИ ХАГЧЕК
АНТОНИН САЈАЈА
МАРТИН РЕННЕР
ПЕТРА КУЛОСА
ЈАНКИ ТОПОЛ

АЛЕШ ШТЕГЕР
АЛГНЕРД БАЧАРЕВИЧ
КОНСТАНТИН АСАЛУЦА
РОУШИН КЕЛИ
ЛУНЗ ГАНК
ИОННКА ХЕРЦЕР
ДЕА ЛОЕР

ЕЛАДА УРОШЕВИЧ
РЕСУЈА ШАСАНИ
ИУАНЈАНА БСАИЧКОЕСКА
ИЕАН ЦЕПАРОСКИ
ЈУГОСЛАВЕ ПЕТРОВСКИ
САЛАДИН САЛИХУ
СНАКЕОН ЈАНКОЕ

КНИЖЕВНИ ЕЛЕМЕНТИ

Списание за современа светска книжевност

ОД ОВА КОПНО

ПОЕЗМА

Ресуа Шабин: Чекање, Месецар, Моминско око, Пес гутугата, Ингимет дневни, Дузанот на тротатор, Кумова слама, Малениот пат, Албум, Убава лица, Срцева вода, Повторно па гледицата, Ил арбите ги отплакувам, Празнично полиноке, Празнично утро, Празничка весела, Ромеви дневни, Душира, Косата на медузата, Поемот на писмота, Сиетни Наум, Манастир 7 •

Узуплатна величјовска: 24 ●
Тушарин Јанковски: Нехост, Слободен, Заборан, Свртен грб, Убијате жени 24 ●
Зоран Јанковски: Дождот по косите те глаи, Иде севершва ној, Последно пеење 27 ●
Дејан Трајковски: Fleisbig, American Honey (Marzay Star "Fade into You"), Spring, Summer, Fall, Winter ... and Spring, Pina (Café Muller), Lost in Translation, In the Mood for Love, Gegen Die Wand, Closer 29 ●
Иван Цепаровски: Летни мисло, Места, Кома, 19.20.21... Душан и Дошан, Градот и иштрага 33 ●
Слајидин Салиху: Мојата љубов им љубомори на киниите Уморан по стиглите нешта, ... Собата на поестот, Избухнуета ној 36 ●
Сараида Мехмедис: Киничка слика за ионата деценија, Паѓање, Историја, Кога животот се учи напамт, Гавранот, Една Арална, В име на куќата, децата и светиот маж, Звучи на тагата, појадонница, Космологија и алатата, Повторно за историјата 39 ●

ИП03А

ПРОЗА

Борјана Прошев Оливер: Исленичка приказна 50 •
Марија Ангеловска: Глава што лебди 55 •
Симеон Јанков: Наросаменото место 58 •

ДРАМА

ДРАМА
Григорий Петровский: Шалот на Салома (20 сцена) 59 •

ЕСЕМ

ЕСЕИ

Влада Урошевић: Бележки за поезијата 65 •
Жарко Иванов: Малиот човек го големиот книжевен свет: рецепцијата на „Човекот“ од Александар Проклиев во европскиот книжевен контекст 69 •
Јованка Денкова: „Зелените дуге“ од Милош Аланасовски – стој на научната фантастика и митологијата 77 •
Васил Тоциновски: Крутови на метафората 84 •
Славчо Ковилоски: Јуреевце напред 86 •

ИНТЕРВЬУ

Игор Лозаноски
Мил-Мл 88 •

Издавач: ПЕРУН АРТИС - Битола

Главен уредник
Сато Огигеновски

Редакција

Пол Дингара Дамгара (Данска)

Милутин Ђуричић (Србија)

Раса Ал Јини (Саудиска Арабија)

Man Van Fan (Vietnam)

Петон Келменли (Косово)

Гилл Ханмонич (Израел)

Кристофер Окемна (Кенија)

Мгорт Доганоски

Tijana Pandeva

Џанисла Андоновска – Трајковска

Снежана Стојчевска

Република Северна Македонија

Министерство за култура

Овој број е финансиски помогнат од Министерството за култура на Република Северна Македонија

КНИЖЕВНИ ЕЛЕМЕНТИ

Јованка Денкова

821.163.3-93-31.09

„ЗЕЛЕНИТЕ ЛУЃЕ“ ОД МИХО АТАНАСОВСКИ – СПОЈ НА НАУЧНАТА ФАНТАСТИКА И МИТОЛОГИЈАТА

Романот „Зелените луѓе“ од Михо Атанасовски претставува освежувачка појава во современата македонска литература за деца и млади. Според Александар Кујунџиски, во случајов, станува збор за еден мошне раритетен жанр во литературата за деца и млади во Република Македонија. Темата е оригинална и провокативна, посебно ценејќи го сознанието дека дејствието на оваа интересна и возбудлива сторија се случува во 2310-та година.

Значи, дејството на овој неголем научно-фантастичен роман по обем, се одвива во нашата подалечна иднина. Да се потсетиме уште еднаш на една од дефинициите за овој жанр. Научната фантастика, како што е познато, е вид на спекулативна фантастика која се потпира на науката и технологијата, и често се поставува во футуристички поставки, вклучувајќи ги мотивите како: истражување на вселената, средби со вонземјани, телепортација, дематеријализација и рематеријализација заедно со „паралелни универзуми, патување низ времето од сегашноста во минатото, дури и претстојната инвазија или катастрофа“, и како таква научната фантастика повеќе од која било друга книжевна форма го одразува влијанието на модерната научна мисла врз

„ЗЕЛЕНИТЕ ЛУЃЕ“ ОД МИХО АТАНАСОВСКИ – СПОЈ НА НАУЧНАТА ФАНТАСТИКА И МИТОЛОГИЈАТА

Апстракт: Романот „Зелените луѓе“ од Михо Атанасовски (2014) претставува освежувачка појава во современата македонска литература за деца и млади, бидејќи научната фантастика сè уште претставува ретка појава во македонската литература, посебно онаа литература наменета за младите читатели. Дејството на овој неголем роман по обем, се одвива во нашата подалечна иднина. Од композициска гледна точка, дејството во романот се одвива по две идејни линии, па според тоа можеме и да издвоиме два дела. Во овој роман авторот ни ја покажува силната врска на жанрот научна фантастика со областа на митологијата.

Клучни зборови: научна фантастика за деца, митологија, Михо Атанасовски.

Романот „Зелените луѓе“¹ од Михо Атанасовски² претставува освежувачка појава во современата македонска литература за деца и млади. Според Александар Кујунџиски,

¹ Михо Атанасовски, Зелените луѓе, Антолог, Скопје, 2014.

² Писателот за деца и возрасни, Михо Атанасовски, е роден во Скопје, на 10 април 1934 година. По завршувањето на средно образование, работи како новинар во повеќе редакции. Долга низа години ги уредува емисиите за деца во Македонското радио. Добитник е на голем број литературни награди и признанија, меѓу кои и наградата за најдобра книга за деца на Струшките вечери на поезијата во 1979 година (за збирката „Има еден прозорец“), како и „Ванчо Николески“ за најдобра книга за деца, објавена

во случајов, станува збор за еден мошне раритетен жанр во литературата за деца и млади во Република Македонија. Темата е оригинална и провокативна, посебно ценејќи го сознанието дека дејствието на оваа интересна и возбудлива сторија се случува во 2310-та година.³

Значи, дејството на овој неголем научно-фантастичен роман по обем, се одвива во нашата подалечна иднина. Да се потсетиме уште еднаш на една од дефинициите за овој жанр. Научната фантастика, како што е познато, е вид на шпекулативна фантастика која се потпира на науката и технологијата, и често се поставува во футуристички поставки, вклучувајќи ги мотивите како: истражување на вселената, средби со вонземјани, телепортација, дематеријализација и рематеријализација заедно со „паралелни универзуми, патување низ времето од сегашноста во минатото, дури и претстојната инвазија или катастрофа“, и како таква научната фантастика повеќе од која било друга книжевна форма го одразува влијанието на модерната научна мисла врз книжевната имагинација.⁴

Од композициска гледна точка, дејството во романот се одвива по две идејни линии, па според тоа можеме и да издвоиме два дела. Првиот дел од романот го опфаќа доаѓањето на Земјаните на Зелената планета, периодот кога ја истражуваат и кога ги остваруваат првите контакти со нејзините жители. Фантазијата на авторот ни открива дека сознанијата на Земјаните за постоењето на вонземјани сè уште се многу мали. Во годината во која започнува дејството на романот, 2310-та година, младите читатели дознаваат дека веќе извесен период човештвото се соочува за инцидентни сведоштва за појавувањето на чудни летала, што ќе ги натера повнимателно да ги проучат тие мистериозни појави и сведоштва. Паниката меѓу луѓето се зголемува кога претседателот на Светската комисија ќе излезе во јавноста со шокантно соопштение: „Разговорот се водеше доста отворено и продуктивно, но, сепак, најочекувано беше да каже отворено што мисли тој: дали нè посетуваат суштества од вселената, од далечните светови? – Да, можно е да нè посетуваат, ако ја совладале телепортацијата- одговорил тој.“ (10) По таквата изјава, целото човештво ги вложува своите максимални научни сознанија за да дојде до одговорот како да се појде што подалеку во вселената. Откако е изработено леталото со дотогаш невидени перформанси, тоа предизвикува восхит кај секого:

во 2000-та година (за книгата „Вечери кај шадраванот“). Оваа награда – на Друштвото на писателите на Македонија, на Михо Атанасовски му беше врачена на 13 февруари 2001 година од писателската асоцијација, во која тој членува од 1957 година. Почина на 13 јули 2008 година.

Автор е на книгите: Очите и измаглините (поезија, 1955), Никогаши не сум сам (поезија, 1957), Минуваат пролети (поезија, 1959), Од лав до страв (басни, 1962), Божурика (поезија, 1963), Еден лав плаче од страв (басни, 1964), Марко новинарко (раскази за деца, 1969), Во дворецот на сказните (римувани сказни, 1971), Марко новинарко (нови раскази, 1972), Река (поезија, 1975), Големиот јунак (новела за деца, 1975), Песни (1976), Тајната на едно писмо (пиеска, 1976), Има еден прозорец (поезија, 1979), Отаде реката (поезија, 1985), Куќичката со бела шамија (роман за деца, 1987), Кога се сакавме со Тинка (роман за деца, 1989), Зад девет гори зелени (поезија, 1990), Бамбила од другиот свет (роман за деца, 1992), Тутуле бале (поезија за деца, 1994), Цветот што носи среќа (поема 1994), Уличето со обетки од цреши (поезија за деца, 1995), Пуземаже и Цинцилин (поезија за деца, 1996), Љубовниот живот на Симсиле (новела за деца, 1998), Уличето со обетки од цреши (поезија за деца, 1998), Вечери кај шардаванот (поезија за деца, 2000) и др.

³ Александар Кујунџиски, Поговор кон книгата „Зелените луѓе“ од Михо Атанасовски, Антолог, Скопје, 2014, стр.93-95.

⁴ Merve Sari, When Daedalus Meets Orpheus: Edwin Morgan's Science-Fiction Poetry, Hacettepe University Journal of Faculty of Letters, Volume: 35, Number:1, June 2018, преземено на 17.11.2021 од <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/547092>

„Одушевеноста беше огромна кај тие што работеа на создавањето на едно вакво вселенско летало, но и кај оние кои беа поканети во полигонот за да го набљудуваат првото полетување“ (15).

Во овој роман авторот ја прегрнува формулата за испреплетувањето на жанрот научна фантастика со областа на митологијата. Људмила Стојанова, зборувајќи за поврзаноста на сказната и митот, како корени на научната фантастика⁵ истакнува дека „митот и научната фантастика имаат мноштво заеднички елементи, првенствено на космогониски план. Таа го истакнува и сознајниот елемент кој се содржи во нив, а наоѓа израз во социјално-психолошката функција - за нивната ориентираност кон задоволување на некаква внатрешна потреба на свеста со фантастични структури и поетски хипотези да ги надополнува научно неразјаснетите природни феномени. Другата сличност е и во тоа што за митот е типична грижата за колективната судбина на племето - на пример, добивањето на огнот, или основање на една племенска заедница и нејзиниот опстанок во борбата со непријателот. Зборувајќи за поврзаноста на научната фантастика со митологијата, Анри Гуго во студијата „Демони и чудесности на научната фантастика“ смета дека смислата на сите оддалечувања од Земјата и на вселенските патешествија во романите на овој жанр е во темата на оддалечувањето од родителскиот дом, во упатувањето кон тајната што ја крие секое митско барање - кон иницијацијата.“⁶ Сето ова, најексплицитно и многу воочливо ни е прикажано во посочениот факт дека по изработката на леталото, се чекало да се создадат соодветни поволни временски услови и тоа цели четириесет дена, а токму толку траело и патувањето на леталото „Орел“ во вселенските простори, до доаѓањето на дестинацијата. Екипажот, пак, на бродот, исто така ни ја покажува нераскинливата врска на овој жанр со митологијата. Имено, како екипаж се јавуваат шест патници, од кои три жени и тројца мажи: „А во екипажот – за да се чувствува поудобно, место десет за овој лет беа предвидени само шестмина. Тројца мажи и три жени, кои се брачни другари. Којзнае зошто?!“ (15). Фактот што се чекале четириесет дена за полетување, екипажот составен од три пара брачни другари, како и фактот дека патувањето до Зелената планета трае точно четириесет дена, укажува на библиско-митолошката матрица во ова научно-фантастично дело, на Потопот, Ное, четириесетдневниот престој на бродот до повлекувањето на водата и доаѓањето до суво тло каде ќе започне новиот живот. Па, така, и оваа избрана дружина, привлечена од планетата со силен магнетен набој, внимателно слетува на неа. Нивното вчудоневидување е големо кога пред очите им се отвора глетката на планетата која со право го носи своето име: „Чудна беше оваа зелена планета. Тоа можеше да се забележи уште на прв поглед без употреба на какви било инструменти. Најинтересно беше тоа што нигде немаше друга боја, освен зелена, и што немаше ни утро, ни вечер, цело време сè беше исто – само сонце, сонце и зеленило“ (22). Социјалната ширина на проблематиката, третирана во научната фантастика секогаш ја надминува судбината на еднката и се однесува на човештвото како целина: агресивната туѓа цивилизација, бездушниот вештачки ум кој се оттргнал од човековата контрола, или сеопштата атомска војна, го загрозуваат понатамошниот живот на планетата; техничкиот напредок кој станува цел за себе ја руши поетската хармонија меѓу човекот и природата, го отуѓува од неа; научното откритие кое дошло во погрешни раце се заканува да ја прекине

⁵ Људмила Стојанова, Бајка и мит-корени научне фантастике, Српска фантастика, САНУ, Београд, 1989, стр.60-62.

⁶ Кај Влада Урошевиќ, Демони и галаксии, Македонска книга, Скопје, 1988.

социјалната еволуција и да ја врати назад целокупната човекова историја... Нанојќи израз од слични критични ситуации, аналогно на хероите од митот, јунаците на научната фантастика израснуваат во добротворители на целото човештво“. Понатаму, Људмила Стојанова ги набројува и останатите допирни точки меѓу митот, сказната и научната фантастика. На пример, „човековата амбиција да се надмине себеси, да ги надвлее бариерите на својата физичка и психичка ограниченост во времето и просторот. За хероите на митот и сказната ништо не е невозможно - сам или со помош на боговите, самовилите, добрите духови или волшебниците, со помош на волшебни зборови или разни магии, тој победува страшни чудовишта, станува невидлив, се претвора во други човечки суштества, оживува мртвци... Аналогни се и можностите на јунаците во научната фантастика. Во неа ги наоѓаме скоро сите чудеса на митот и сказната, само што се *научно* објаснети, легализирани како дело на генијален пронаоѓачки ум, како достигнувања на неизвесна нова наука која е вредна за почит“. И во поглед на „техничкиот утилитаризам“ се забележува совпаѓање меѓу овие области: „Богатиот избор на волшебни предмети - волшебни стапчиња и жезла, маѓепсани растенија и води, летечки килими итн. - кои ги олеснуваат подвизите на јунакот во митот и сказната, во научната фантастика е заменет со чудата на блескавата, восхитувачка техника - со космички бродови кои летаат со брзина поголема од брзината на светлината, роботи и машини кои мислат, анабиотски комори и бластери, временски и просторни машини...

Анри Гуго смета дека темите на научната фантастика, всушност се „подмладени митови“....Понатаму, тој ги поврзува митовите за искачувањето кон небото со космичките летови. Во првите се крие желбата да се дојде до врвното знаење, а во вторите - желбата за истражување на меѓугалактичките простори“. Во тие космички бродови, нивните патници често се наоѓаат заспани, во состојба на анабиоза. Во таква состојба остануваат сè додека не дојдат до програмираната планета, каде треба да го посеат новиот живот. Претходно беше кажано дека од катаклизмите најчесто се спасува една или неколку човечки двојки кои треба да ја продолжат цивилизацијата од која доаѓаат на нова, погодна планета. Анри Гуго ова го доведува во врска со ковчето на Ное кој ги спасува избраните луѓе и животни на својот ковчег од Потопот: „...авторите на делата на научната фантастика го повторуваат со сликата на својот космички брод што лута низ пространствата на вселената, симболот на неопходноста на пренесувањето на зародокот на животната енергија од еден циклус на планетарно постоење во друг“.⁷ Тој нов живот најчесто треба да го сочуваат и посеат избрани луѓе кои се одликуваат со својата убавина, но и интелигенција, какви што во случајов со романот на Михо Атанасовски, се членовите на екипажот на вселенскиот брод „Орел“.

Откако осознаваат дека условите за живот на Зелената планета се како на Земјата, ако не и поубави, Земјаните, главните ликови во оваа авантура, командантот Велјан, фотографот Драган, Бодин, како и нивните жени: Савета, Финка и Танита се впуштаат во истражување на истата. Првиот контакт со животот на планетата го има Бодин: „Тогаш од зад еден поголем џбун се стрча кон него нешто како куче а не е куче. Оди на двете задни нозе и лае. Лае, ама не се приближува до него. Стои до џбуно и лае. Бодин посака да го избрка, па реши да скрши гранче од дрвото што му беше најблиску. Штом свитка едно од гранчињата – се слушна пискот, дрвото залелека како да не е дрво“ (25).

⁷ Анри Гуго, Демони и чудесности на научната фантастика (кај Влада Урошевиќ, нав.дело)

Токму тие дрвја, што не се ни дрвја ни животни, го киднапираат команданот Велјан и ќе го однесат во нивната населба за да се запознае со жителите на таа, Зелена планета, кои изгледаат соодветно за тоа опкружение: „Оставив да ме водат... Не потраја ни десетина минути, кога одеднаш се настрчија некои од зелените чуда кон мене, и јас се најдов пред група зелени човечиња, високи метар, метар и десет сантиметри. Среди некоја просторија создадена од зеленилото! Човечињата по телото имаа израснато лисје, исто и на главата. Еден од нив ми се приближи, којзнае што сакаше, така што можев да видам дека на челото имаше еден пожолтен, свенат лист“ (35-36). Комуникацијата меѓу зелените луѓе и Земјаните се одвива најчесто преку гестикулација и едноставни, еднословни или двословни зборови, но, сепак, тие во повеќе наврати ја покажуваат својата гостопримливост и пријателски однос кон дојденците, особено кога овие ќе им побараат храна: „Покажа со раката од земјата нагоре. Тогаш и јас му покажав со раката како дожд кога врне, од небото надолу. Којзнае дали ме разбра и како ме разбра. Сакав и со цртеж да му покажам на тој што го нареков 'Есен' дека сме дојдени од далеку, но не успеав. Решив да му покажам дека сум гладен, дека ми се јаде, да видам дали ќе ме разбере. Ме разбра. Леле, луѓе, што сè не изнесоа на масата...“ (36).

Говорот на зелените човечиња, кој е еднаков на црцорење и повторување на зборовите, укажува на една едноставност, па дури и дееволуција, а до таков заклучок доаѓаат и Земјаните: „...Ми се чини овие човечиња што ја населуваат Зеленава планета се дојдени од некоја блиска планета, но, со време, заборавиле многу нешта...Гледате, нема еволуција. Зар би можело одеднаш да се создадат луѓе од ништо?“ (51). А, дека животот на Зелената планета, сепак, не е идиличен како што изгледа се покажува при истражувањето на оној дел од планетата на кој зелените луѓе не одат, па дури и панично им укажуваат на Земјаните дека тој е опасен дел: „Само со рака им покажав, а којзнае тие дали ме разбраа, дека по наше 'утре' ќе тргнеме налево да ја истражуваме планетава. Тие веројатно го сфатија тоа, зашто за миг им се промени ликот. А потоа и се разврвија. Се расправаа нешто меѓу себе, зазедоа неодобрувачки сериозен став“ (37).

И зелените луѓе, се чини не се рамнодушни на доаѓањето на Земјаните, па и тие ги испитуваат: „Тоа беше една голема просторија, поголема од фабричка хала. Потоа ме турнаа во една соба, полна со најразлични инструменти и апарати и почнаа да ме испитуваат. А што испитуваа – не ми беше јасно. Ме вртеа, ме потчукнуваа и гледаа во инструментите, кои брмчеа, цивкаа и свонеа“ (55-56). Колку повеќе комуницираат со зелените луѓе, Земјаните доаѓаат до сознание дека нивната заедница е одбрамбено организирана: „Дрвјата се нивна измислица. Тие, верувам, не се дрвја. Ми се чини дека тие се нивни совршени апарати, за да си го олеснат престојот, за да се заштитат од денаноќното сонце“ (51), и дека и во таа заедница, како и во човечката на планетата Земја, присутни се воени судири: „Се јавија некои луѓе на патот, поголеми, малку повисоки од човечињата, и мавтаа со некој вид пушки, чии истрели не се слушаа, па, кога пукаа со нив, членовите на екипажот на „Орел“ не можеа да дознаат“ (53).

Екипажот на бродот е во постојана комуникација со базата на Земјата, каде им ги испраќаат своите сознанија и мерењата од инструментите. Мерењата покажуваат дека на планетата нема некаква биолошка опасност за Земјаните: „Сè е чисто, нема никакви микроорганизми на оваа планета. Тоа можеби доаѓа од посилното греење на Сонцето. Тие не можат да опстанат на силно сонце...Оваа планета како да е создадена за човекот, а никако за овие зелени чуда...Нема ни инсекти“ (31) Тие резултати се анализираат и

според тоа екипажот ги планира своите активности, но во неколку наврати во романот се забележува дека авторот истакнува дека и покрај ангажманот на астронаутите, како и нивната желба за враќање дома, од Земјата постојано го одложуваат нивното враќање назад: „Според сите досегашни јавувања изгледа ќе биде потребно малку подолго да се задржиме на оваа Зелена планета...“ (22); „Што е многу, многу е... До кога ќе трае ова бесцелно чекање наредба за враќање?“ (58) и др.

Вториот дел од романот го опфаќа периодот во кој се забележува меѓусебното влијание меѓу Земјаните и зелените луѓе. Имено, додека Земјаните нестрпливо очекуваат одобрение да полетаат кон родната планета, кај зелените луѓе почнува да се шири смртоносна зараза, која, по се изгледа, им ја пренесуваат токму дојденците, со што на зелените луѓе им се заканува апокалипса од невидени размери: „Нешто страшно се случило со човечињата! Се слуша плач, лелекања, пискотници...Ние сме предизвикувачи на сето тоа...Не се отпорни, не се имуни на вирусите, на микробите што ги носиме со нас, кои предизвикуваат разни болести...Тоа може да ги покоси...Единствен спас им е да избегаат од овие места. Да појдат некаде далеку...Ништо друго не може да им помогне. Од најобична кашлица може да настрадаат, евентуално, некои нивни организми ако успеат да произведат антители, што ќе се борат со микроорганизмите, да се спасат...Ако нема такви, планетава е изложена на опасност да остане без живиот свет, поточно без луѓе. ...И, што е уште потешко - тие ништо не знаат за болеста и нема како да им се објасни ситуацијата“ (60). Од друга страна, и кај Земјаните се случуваат промени кои во прв момент им се интересни, но набргу ја сфаќаат нивната сериозност: „А тој, кутриот, не знаеше што да направи кога се виде во огледалото. Беше целиот зелен. Тенот на кожата му беше зелен, од светло зелен до темно зелен. На главата не му се гледаше косата од некои лисје во форми на поголеми игли, зелени како на иглолисно дрво. Ама овие уште позелени... Драган по лицето, по телото, насекаде имаше ситни зелени светкави ливчиња, место коса... Во тој миг забележа како и Бодин позеленува...“ (62). Добивањето на зелена боја на кожата на Зелената планета не е ништо посебно, но делува застрашувачки сознанието такви да се појават на Земјата.

Сепак, на крај, авторот Михо Атанасовски во овој роман сакал да ја покаже надмоќноста на човековата цивилизација, па спасот ќе произлезе токму од оние кои им ја донеле заразата на зелените луѓе. Во случајов, се издвојува ликот на Савета, која како лекар не може да остане имуна на страдањата на нивните домаќини кога зелените луѓе ќе ги донесат своите болни пред вселенскиот брод: „Ќе излезам. Јас сум лекар и сум се заколнала дека ќе им помагам на луѓето во секоја ситуација, макар и својот живот да го ставам во опасност“ (66). Со ова се имплицира признавање на надмоќноста на Земјаните во однос на позаостанатите жители на Зелената планета, на кои првично докторката Савета ќе им помогне со медикаменти, а потоа од Земјата ќе пристигне спасоносното решение: „Сонцето ги убива тие микроорганизми што предизвикуваат болести, а уште ако тоа е постојано горе, ако не заоѓа, како што е случај со тамошното сонце, успехот е загарантиран“ (75). Зелените луѓе ќе им поверуваат на Земјаните и спасот нема да изостане: „И следните денови Савета и Драган одеа кај човечињата. Ги тераа по неколку часа да се изложуваат на сончевите зраци, а на некои од болните им даваа апчиња, зашто веќе немаа инјекции. А човечињата како да ја сфаќаа настанатата ситуација – почнаа и самоволно да излегуваат на полјанката“ (82), но истовремено, во тоа е спасот и за зеленилото кај Земјаните: „Гледајте, ливчињата по лицето и рацете почнаа полека да ви

паѓаат“ (83). Такви, со зеленило по телото, но и со зеленило во душите, и песна за зеленилото на усните, го дочекуваат денот на тргнување кон планетата Земја: „Зелени луѓе, зелени луѓе,/ идат од вселената,/зелени луѓе, зелени луѓе -/ дури од Зелената!“ (89).

Така, освен што на авторите им обезбедуваат креативни и инвентивни соништа, науката и технологијата исто така им обезбедуваат, очигледно и можни кошмари. Затоа, многу од научно-фантастичните дела на дваесеттиот и дваесет и првиот век замислуваат дистописки или постапокалиптични светски поредоци кои се навраќаат на минатото.⁸

Во врска со текстот на Михо Атанасовски, мора да истакнеме еден факт, за кој сметаме дека авторот не го внел случајно во романот „Зелените луѓе“. Се работи за односот кон храната и храната како средство за комуникација меѓу Земјаните и зелените луѓе. Во тој контекст, ќе ја спомнеме најпрвин Ана Баниќ Грубишиќ, која во текстот „Оброк за задутре. Претставите за храната и исхраната во постапокалиптичните филмови“, се занимава со културните поими за храната и исхраната во постапокалиптични филмови. Имено, таа, храната/исхраната во овие филмови ја гледа како метафора за прикажување на идната регресија на човечката цивилизација во претпоставените претходни фази на развој, при што храната станува маркер на границата помеѓу редот (цивилизацијата) и хаосот (постапокалиптичното општество на иднината), меѓу нас (ние, луѓе) и други (тие, не-луѓе), но и посредник помеѓу нив. Ги разгледува описите на храната на јазикот на крајот на светот, социјалните односи кои ги воспоставуваат луѓето во едно такво опкружување, како и современите стравови поврзани со храната кои се проектираат во наративот на научно-фантастичниот филм. Со разгледување на филмските сцени во кои има храна во избраните дела, авторката ги испитува и моделите на исхрана кои се заеднички за постапокалиптичните филмови и чија цел е да се потенцира „различноста“ на иднината.⁹ Во романот на Атанасовски, аспектот на храната/исхраната е потенциран неколкупати. Најпрвин, тоа е во мигот кога зелените луѓе го „киднапираат“ командантот Велјан, го носат во својата база, го испитуваат, а кога тој со мимика ќе им покаже дека е гладен, останува вчудоневиден од нивната реакција: „Леле, луѓе, што сè не изнесоа на масата...Леле, какви овошки, првпат што ги гледам, па зеленчуци, па разни напивки, јадења и слатка направени од тие овошја и зеленчуци“ (36). Се чини тоа како да е клучниот момент во кој зелените луѓе пронаоѓаат начин како да комуницираат со дојденците, па реакцијата на Велјан и кај нив предизвикува радост: „Сите гледаа во мене за да видат како ќе реагирам. Да не каснеш нешто – не беше културно. ... Не сум доживеал досега, нека ми прости Финка, да јадам такви нешта. Ме гледаат дека уживам во јадењата, па и тие се чувствуваат радосни. Никогаш не сум јадел нешто повкусно“ (36-37). Следниот момент во кој храната зема удел во комуникацијата е моментот кога Земјаните осознаваат дека на оваа, зелена планета егистираат заедно два вида на зелени човечиња, од кои едните се покрупни од другите. И не само тоа, покрупните имаат оружје со себе и се движат во необични

⁸ Merve Sari, When Daedalus Meets Orpheus: Edwin Morgan's Science-Fiction Poetry, Hacettepe University Journal of Faculty of Letters, Volume: 35, Number:1, June 2018, преземено на 17.11.2021 од <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/547092>

⁹ Ana Banić Grubišić, Obrok dana posle sutra. Predstave o hrani i ishrani u postapokalipticnim filmovima. Etnoantropološki problemi 7 (1), 2012. (Kaj Ljiljana Gavrilović, Ivan Kovačević, Antropološko čitanje naučne fantastike, Issues in Ethnology and Anthropology, University of Belgrade, 2016), преземено на 17.11.2021, https://www.researchgate.net/publication/301797667_Antropolosko_citanje_naucne_fantastike

превозни средства: „Многу чудни ми изгледаат овие бодливи топки...Во нив ли се кријат овдешните човечиња? ...Не знаеше што да стори за да види дали од тие топки ќе се појават зелени човечиња. Сакаше да види колку се разликуваат едни од други. ...Но, немаше потреба за такво нешто, зашто една од првите топки се отвори и од неа се појави зелено човече, многу слично на тие што беа блиску до вселенскиот брод“ (46). Овие воинствени, покрупни жители на Зелената планета, како што заклучуваат Земјаните се, исто така дојденци, узурпатори: „Овие веројатно се населени од друга планета. Видовте ли како изгледаат во споредба со другите, малите, зелени човечиња?“ (54).

Интересен е моментот кога Земјаните ќе се сретнат со нив, па дури и домаќините им искажуваат почит на дојденците: „Повтори уште еднаш и им викна на другите со глас сличен на црцорење. И тие излегоа од топките, па почнаа да се веднат, како да се поклонуваа пред командантот, допирајќи ја површината со десната рака“ (46). И тие воинствени човечиња, кога Земјаните бараат нешто од нив, се чини дека единствено се разбираат кога се работи за храната, со која како да сакаат да ги избегнат истражувањата и испрашувањата. Тоа е посебно евидентно во моментот кога го земаат командантот Велјан во нивните простории на испитување: „Тоа беше една голема просторија, поголема од фабричка хала. Потоа ме турнаа во една соба, полна со најразлични инструменти и апарати и почнаа да ме испитуваат. А што испитуваа – не ми беше јасно. Ме вртеа, ме потчукнуваа и гледаа во инструментите, кои брмчеа, цивкаа и свонеа. Зелените луѓе изгледа не се слагаа меѓу себе, па почнаа да се расправаат. За да не дојде до нешто непредвидено, се послужив со трикот дека сум гладен. И ми успеа, ми ја дадоа оваа 'лубеница' и ме одвлечеа надвор од халата, покажувајќи ми го патот“ (55-56).

Всушност, од целокупното меѓусебно однесување на малите и големите зелени човечиња, како и врз основа на однесувањето кон Земјаните, дојденците од планетата Земја, а и малите читатели, лесно го извлекуваат заклучокот дека на таа зелена планета најверојатно има место со водени површини каде се наоѓаат градините на овие жители кои тие очајнички ги кријат не само едни од други, туку и од Земјаните. Исто така, евидентно е дека конфликтот меѓу жителите на Зелената планета е од егзистенцијална природа и е токму околу храната која малите зелени човечиња им ја кријат на големите, кои дошле на оваа планета по малите. Сите оние дрвја што врескаа и цимолкаа кога ќе им се скрши гранче, како што осознаваат и Земјаните не се вистински дрвја, туку измешани низ вистинските дрвја, служат како механизам за заштите од големите човечиња, механизам кој испраќа сигнали кога се приближувале поголемите зелени човечиња со нивните бодликави тркалчки топки. Дури во моментите кога вселенскиот брод „Орел“ ја напушта Зелената планета по толку очекуваното одобрение од Земјата, екипажот ќе го здогледа воденото пространство, длабоко сокриено во зеленилото кое е еден изграден заштитен механизам.

ЗАКЛУЧОК

Блекфорд потенцира дека значаен дел од научна фантастика (SF) постојано носи содржини со моралистичка природа како одраз на загриженоста за општественото уредување вгnezдено во контекстот на времето кога биле пишувани делата.¹⁰ Долан

¹⁰ Russel Blackford, Science fiction and the moral imagination: visions, minds, ethics. Springer, 2017.

понатаму елаборира дека поимот „моралистичка литература“ е термин кој најчесто предизвикува асоцијации со различни приказни засновани на библиски текстови, често напишано за деца како лесно сфатливи лекции за верата, или како басните на Езоп, наменети да носат експлицитни пораки за човечките односи. Овие приказни се експлицитно наменети да ги оправдаат постоечките конвенции, како и да ги истакнат клучните општествени принципи. Фаворизираниите жанрови на оваа литература се басните, преку кои се оправдува нормативниот свет во спротивност со параболата („Напишано е, но ви велам...“), како и сатирата; кои се жанрови на субверзијата.¹¹ И во научната фантастика наменета за младите читатели е присутна моралистичката компонента, како преку митолошката матрица која се наоѓа во основата, за која претходно стана збор, така и преку дејството и ликовите. Во разгледаниот роман на Михо Атанасовски, важно е да се спомене дека истиот може да функционира како социјална алегија, со силно потенциран егзистенцијален проблем. Имено, преку проблематизираниот соживот на малите и големите зелени луѓе на Зелената планета кој главно се одвива околу храната, контролата над храната која помалите им ја оспоруваат на физички покрупните, повоинствено опремени зелени луѓе се крие пораката за репресијата која помалите, помалку моќните луѓе, во животот често се под репресија на помоќните, понасилните, поурурпаторски настроените луѓе/нации. Но, надежта која проблеснува од крајот на романот, иако не се сугерира некакво помирување, е во фактот дека вирусите од Земјаните им се закануваат и на едните и на другите. Авторот ненаметливо ни сугерира дека единствената шанса за опстанок на заедничкото место за живеење е во мирот, соживотот и меѓусебната толеранција, нешто што е потребно не само на Земјата, туку и во вонземските планетарни простори.

Истовремено, делото може да крие и еколошки пораки, особено во фактот дека широкораспространетото зеленило, кое за зелените луѓе првично функционира како заштитен штит од натрапниците, потоа, откако Земјаните ќе се обидат да го нарушат нивниот биодиверзитет, истото тоа зеленило, кое ги штитело и од пресилното Сонце, се претвора во закана по нивната цивилизација и опстанок.

ЛИТЕРАТУРА

1. Blackford, R. (2017). Science fiction and the moral imagination: visions, minds, ethics. Springer.
2. Dolan, T. (2020). Science Fiction as Moral Allegory, Journal of Futures Studies, Vol. 24(3).
https://www.researchgate.net/publication/340871051_Science_Fiction_as_Moral_Allegory, accessed on 17.11.2021
3. Grubišić, B.A. (2012). Obrok dana posle sutra. Predstave o hrani i ishrani u postapokalipticnim filmovima. Etnoantropološki problemi 7 (1), 2012. (Kaj Ljiljana Gavrilović, Ivan Kovačević, Antropološko čitanje naučne fantastike, Issues in Ethnology and Anthropology, University of Belgrade, 2016), преземено на

¹¹ Timothy Dolan, Science Fiction as Moral Allegory, Journal of Futures Studies, 2020, Vol. 24(3) 105–112.
https://www.researchgate.net/publication/340871051_Science_Fiction_as_Moral_Allegory, accessed on 17.11.2021

17.11.2021,

https://www.researchgate.net/publication/301797667_Antropolosko_citanje_naucne_fantastike

4. Roberts, A. (2000). Science Fiction, Routledge, London & New York, 2000, преземено од <https://www.jstor.org/stable/20718290>, на 18.11.2021.
5. Sari, M. (2018). When Daedalus Meets Orpheus: Edwin Morgan's Science-Fiction Poetry, Hacettepe University Journal of Faculty of Letters, Volume: 35, Number:1, June 2018, преземено на 17.11.2021 од <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/547092>
6. Zajko, V., Hoyle, H., Wiley, J. & Sons, (2017). A Handbook to the Reception of Classical Mythology, https://books.google.mk/books?hl=en&lr=&id=q6WUDgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA311&dq=sf%2Bmythology&ots=7_RMGBvFb8&sig=gOkmIHjSoGP8VYtDGcqq7swQrNY&redir_esc=y#v=onepage&q=sf%2Bmythology, accessed on 17.11.2021
7. Атанасовски, М. (2014). Зелените луѓе, Антолог, Скопје.
8. Гуго, А. Демони и чудесности на научната фантастика (кај Влада Урошевиќ, нав. дело)
9. Кујунџиски, А. (2014). Поговор кон книгата „Зелените луѓе“ од Мило Атанасовски, Антолог, Скопје, 2014.
10. Стојанова, Љ. (1989). Бајка и мит-корени научне фантастике, Српска фантастика, САНУ, Београд.
11. Урошевиќ, В. (1988). Демони и галаксии, Македонска книга, Скопје.